

Nəşib bəy Yusifbəyli Azərbaycan Cümhuriyyətinin qurucularından və hökumət başçılarından biri olub. Eyni zamanda bu ad çağdaş Azərbaycan tarixində ictimai-siyasi xadim, publisist, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Nazirlər Şurasının sədri, AXC Parlamentinin üzvü, Zaqafqaziya Demokratik Federativ Respublikasının maarif naziri və digər yüksək titulların sahibi kimi xatırlanır.

1881-ci ildə Azərbaycanın ikinci böyük şəhəri olan Gəncədə dünyaya gəlib. İlk təhsilini atası Yusif bəydən alsa da, Gəncə klassik gimnaziyasını bitirdikdən sonra Nəşib bəy 1902-ci ildə Odessa şəhərindəki İmperator Novorossiysk Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olub. Burada Azərbaycanlı tələbələrle birlikdə Azərbaycan Yerlilər Cəmiyyətinin yaradılmasında fəal iştirak edib. Lakin tələbələr inqilabi hərəkatından qorxuya düşən çar hökuməti bir müddət universiteti bağlamaq məcburiyyətində qalıb. Baş verənlərdən sonra Nəşib bəy Yusifbəyli təhsilini davam etdirmək üçün Xarkov Universitetinin hüquq fakültəsinə qəbul olmaq istəsə də, vəziyyət elə gətirir ki, o, təhsilini yarımcıq qoyub Krimda yerləşən Baxçasaray şəhərinə gedir. Burada Nəşib bəy üçün yeni yol açılır. Belə ki, o, burada İsmayıl Qasıralının "Tərcüman" qəzetində işləməyə başlayır. Nəşib bəyi İsmayıl Qasıralı ilə tanış edən isə Nəriman Nərimanov olur. Bağçasaray həyatı Nəşib bəyin taleyində mühüm rol oynayır. O, burada İsmayıl Qasıralının qızı Şəfiqə Qasıralı ilə ailə həyatı qurur. 39 illik qısa ömründə Nəşib bəyin taleyi elə də rahat, rəvan olmamışdır. Xalq, dövlət uğrunda amallar ailə meyarlarını üstələmişdir. İki övlad sahibi olan Nəşib bəy Yusifbəyli həyat yoldaşı Şəfiqə xanımdan ayrılsa da, hər zaman övladları - Zöhrə və Niyazi ilə əlaqə saxlamışdır. Qızı Şəfiqə xanımla ailə bağları qırılsa da İsmayıl bəy Qasıralı Nəşib bəyə həmişə böyük hörmətlə yanaşmışdır. Hətta 1914-cü ildə İsmayıl bəy ömrünün son günlərini yaşadığını hiss edərək Nəşib bəyi Baxçasaraya çağıraraq, son vəsiyyətini ona etmişdir. Həmin illərdə böyük şəxsiyyət Azərbay-

can dramaturqlarının əsərlərini Baxçasarayda tamaşaya qoyur və özü də əsas rollarda çıxış edirdi. Siyasi düşüncə və fəaliyyətinə görə çar hökuməti tərəfindən həmişə təqib olunan Nəşib bəy İstanbula köçmək qərarına gəlir. 1908-ci ildə buraya gələn Nəşib bəy publisistik fəaliyyətlə bərabər, "Türk dənəyi" Cəmiyyətinin təşkili ilə də məşğul olur. Lakin 1909-cu ildə İstanbuldan Gəncəyə dönərək Gəncə Şəhər Dumasında fəaliyyət göstərməyə başlayır. Həmçinin "Molla Nəsrəddin" jurnalı və "Tərcüman" qəzetinə məqalələr göndərən, "Müsləman Xeyriyyə Cəmiyyəti", "Mü-

səlmanların Maariflənməsi Cəmiyyəti", "Aktyorlar Cəmiyyəti"ndə yaxından iştirak edir. Nəşib bəy Gəncədə xeyirxahlığı, maarifpərvərliyi ilə sayılıb-seçilən ziyalılardan idi. İşlərinin çoxluğuna baxmayaraq, o, mütəmadi olaraq Bakıda "Açıq söz" qəzetinin redaksiyasına gəlmişdir. Elə Məhəmməd Əmin Rəsulzadə ilə də

Maarifçi publisist, ictimai-siyasi və dövlət xadimi

burada tanış olur. Onların dostluq münasibətləri sonralar əqidə, amal dostluğuna çevrilir. Siyasi mücadiləyə başlayan Nəşib bəy 1917-ci ilin mart ayında Gəncədə Türk Ədəmi-Mərkəziyyət Partiyasını ya-

rilməsini xahiş edir. Onun bu sahədəki fəaliyyəti dövründə xalqın və dövlətin taleyində atılan mühüm addımlardan biri Azərbaycan dilinin dövlət dili elan edilməsi olmuşdur. Nəşib bəy Yusifbəyli

radır. İyun ayında isə Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin rəhbərlik etdiyi "Müsavat" partiyası ilə Türk Ədəmi-Mərkəziyyət Partiyasını birləşdirir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə bir çox məsul vəzifələrdə çalışır. O, 1918-ci il dekabrın 31-də Azərbaycan qubernatorlarına məktub göndərərək, bütün quberniya və qəzalarda xalq maarif işinə ciddi fikir ve-

lənmişdir. Məhz onun təqdimatı ilə hökumət 1918-ci il avqust ayının 28-də Azərbaycan məktəblərinin milliləşdirilməsi haqqında qərar qəbul etmişdir. 1919-cu ilin əvvəllərindən isə Azərbaycanda dövlət hesabına 637 ibtidai, 23 orta ixti-

sas təhsili verən məktəb fəaliyyətə başlamışdır.

Daim Azərbaycanın azadlığı və müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparan, bu istiqamətdə mühüm addımlar atan Nəşib bəy Yusifbəyliyə 1919-cu ildə Dördüncü hökumət kabinetinin təşkili tapşırılır. Qısa ömür yaşamasına baxmayaraq, Nəşib bəy Azərbaycan tarixində millətin maarif və ictimai-siyasi həyatında əvəzsiz xidmətlər göstərən şəxsiyyət kimi yaşayacaq. Hələ Nəşib bəyin baş nazir kimi çalışdığı dövrdə - 1920-ci il yanvar ayının 11-də Azərbaycan istiqlaliyyətinin nəhəng dövlətlər tərəfindən de-fakto tanınması baş verir. Parlamentin 14 yanvar iclasında Nəşib bəy şad xəbəri xalqa çatdırır: "Azərbaycanın müstəqilliyi Böyük Avropa millətlərinin Ali Şurası tərəfindən yekdilliklə tanınmışdır. Azərbaycanın Qərb xalqları ailəsinin tamhüquqlu üzvlüyünə daxil olması onun tarixində ən işıqlı gündür".

O, Azərbaycan Cümhuriyyətinin İstiqlal Bəyannaməsini imzalayanlardan və müstəqilliyin lehinə səs verən 24 Milli Şura üzvündən biri olub. Azərbaycan Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra Fətəli xan Xoyskinin təşkil etdiyi Birinci hökumət kabinetində Nəşib bəy Yusifbəyli maliyyə və xalq maarifi naziri vəzifəsini, Xoyski-

nin İkinci və Üçüncü hökumət kabinetlərində də xalq maarifi və dini etiqad naziri vəzifələrini tutmuşdu. Nəşib bəy Yusifbəyli dövlət, xalq yolunda göstərdiyi bütün fəaliyyətinə görə Cümhuriyyətin əsas sütunlarında dayanan dörd əsas şəxsiyyətdən biri kimi qiymətləndirilmişdir. Həmin dövrdə Azərbaycanın daxili və xarici düşmənləri durmadan çalışırdılar ki, hələ möhkəmlənməmiş gənc müstəqil dövləti məhv etsinlər. RSFSR-in xarici işlər naziri Çiçerin Vladimir Leninin tapşırığı ilə Bakıya dalbadal ultimatumlar göndərir, hakimiyyətin bolşeviklərə təhvil verilməsini tələb edirdi. Bununla bərabər, irticaçı bolşevik hökuməti Azərbaycanda silahlı çevrilişə də hazırlaşdı. Nəticədə, 1920-ci il aprelin 28-də Azərbaycan Sovet Rusiyası tərəfindən işğal edildikdən və kommunist rejimi qurulduqdan sonra Nəşib bəy ona qarşı təşkil edilən təqiblərdən yaxa qurtarmaq məqsədilə mühacirətə getmək üçün Bakını tərk edib.

Bütün varlığı ilə məmləkətin işıqlı sabağı, xoş gələcəyi üçün savaşıyan bu böyük şəxsiyyət sadə həyat yaşasa da, özünü millət yolunda fəda etmişdir. Onun ideya və əməlləri istər ictimai-siyasi, istər vətənpərvərlik, istərsə də təhsil sahəsində daim yaşayacaq. Ömrünü xalqın, dövlətinin yüksəlişinə həsr edən Nəşib bəyin ölümü də müəmmalı olmuşdur. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 28 aprel 1920-ci ildə süqut etməsindən sonra Nəşib bəy Tiflisə yola düşür. 31 may tarixində yolda müəmmalı şəkildə vəfat edir. Bəzi mənbələrdə yazılan məlumatlara görə, Nəşib bəy Gürcüstana gedərkən yolüstü Yevlaxda Cümhuriyyət Parlamentinin üzvü, dostu Qarxunlu Əşrəf bəyin evində qalır. Dostundan ayrılıb, gedərkən yolda bolşevik xəfiyələrinin pusuquna düşür və Nəşib bəy öldürülür. Deyilənlərə görə, qatillər onun cəsədini Kür çayına atıblar. İndiyədək bu böyük millət fədaisinin nə cəsədi, nə də qəbri tapılıb.

Ramidə YAQUBQIZI,
"Respublika".